

ԻԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՓՈԼԱՏՅԱՆ

ԴԵՊԻ Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ ԵՎ ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

երագույն Հոգևոր Խորհուրդին եկած հեռագիր մը կավետե, թե հառաջիկա սեպտեմբերի վերջը Ս. Էջմիածնի մեջ կաթողիկոսական ընտրություն պիտի կատարվի, իսկ հոկտեմբերի սկիզբն ալ եպիսկոպոսական ձեռնադրություն և Սրբալույս Մեռոնի օրհնություն:

Հայ ազգայինները պետք է որ օգտվին այս բարեպատեհ առիթին: Պաշտոնական պատգամավորներեն զատ, որոնց համար հատուկ կանոնադրություն մշակեց Ազգային-եկեղեցական ժողովը Էջմիածնի մեջ 1945-ի հունիսին, պետք է որ բոլոր թեմերեն տված ավտորներ Բրթան ներկա ըլլալու նորոշմիր Հայրապետի և եպիսկոպոսացուներու օժման և ձեռնադրության, ինչպես նաև Մեռոնի օրհնության սրտահուլզ հանդիսությանց:

Պետք է ամենևին մտածել, որ տարբեր երկիրներու վարչաձևեր կրնան արգելք հանդիսանալ Մայր Հայրենիք երթալ ցանկացող ուկտավորներուն: Առարկել, թե փափուկ են ժամանակները և Հայաստան երթալով ուրիշներու կասկածը վհրավիրենք մեր վրա, ավելորդ են բոլորովին. երբ մարդ մը քաղաքականության հետ գործ չունի, որևէ բան չվախալու է: Կաթողիկոսական ընտրության, օժման, Ս. Մեռոնի օրհնության երթալով քա-

ղաքականություն չէ որ ըրած պիտի ըլլանք, այլ՝ սոսկ մեր հայ հավատացյալի պարտականությունը կատարած՝ հանդես մեր Մայրենի Ս. Եկեղեցվո:

Էջմիածինը մեր Մայր Աթոռն է, մեր Սըրբություն Սրբոցը, մեր լույսն է, մեր հույսը, մեր հոգին, մեր էությունը: Մայր Հայաստանը մեր նախնիքներու արյունով ներկված մեր Հայրենիքն է, սուրբ ու նվիրական՝ մեզի համար: Պիտի երթանք հոն, անոր նվիրականացած հողը համբուրելու, մեր ծաղկյալ երկիրը տեսնելու, Ս. Էջմիածնի և մեր հազարամյա վանքերուն մեջ աղոթելու ու վերջապես, մեր նախնիքներու հոգիներուն հետ հաղորդվելու:

Հայությունը ցրված է աշխարհի չորս կողմը. կրնակի տարբեր երկիրներու մեջ և ենթարկված՝ տարբեր պետությանց: Կխոսի տարբեր լեզուներ և ունի այլազան սովորություններ. կղեկավարվի տարբեր օրենքներով: Բայց հավերժական Ս. Էջմիածնի կաթողիկինները ալ բոլոր տարբերությունները միության մը կվերածվին: Հոն՝ Ս. Էջմիածնի կամարներուն ներքև մեր եռամեծ վարդապետներու և սուրբերու նալվածքին ներքև հայության բոլոր հոգիները մի կըլլան: Հայ հոգիներու անբաժանականության կեդրոնը Հայաստանայց Ս. Եկեղեցին է՝ մշտական-գուն Ս. Էջմիածնով: Ուրիշ ոչ մեկ գորու-

թյուն կամ հաստատություն կրնա անոր տեղը ընդունել: Ս. Էջմիածնի 1650-ամյակի հիմնարկության առթիվ ըսել էինք. Հայաստանյայց Ս. եկեղեցին իր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնով, հայ հավատացյալներու դարավոր միությունն է, հայ հոգիին բանձրացյալ մարմնացումը, անոր իսկության ստեղծագործ ճառագայթումը: Հայաստանյայց եկեղեցին է, որ անբաժանելիորեն կկապե հայությունը իր անցյալին, իր պատմության, իր ազգային ազատ զարգացման ոգիին, ու այս բոլորին փթթած իր ինքնուրույն մշակույթին, որ ըսել է իր ներկային մեջն անշեղ իր ապագային...»

Բուն ամենեին չի կրնա մոտ գործել: Հայ հայրենասիրությունը քաղաքական ընդլծչունի, կամ որևէ դադարաբարձության մը կապված չէ, և չպետք է ալ ըլլա: Հայուն հայրենասիրությունը կվերացնե այդ բոլորը: Հայ ժողովուրդը անասելի սիրով մը սիրած է իր Հայրենիքը, իր արյունը թափած է անոր պաշտպանության և անձեռնմխելիության համար՝ պատմական և քաղաքական ինչ պայմաններու ներքև ալ գտնված ըլլա ան: Հավերժական է Հայաստանյայց եկեղեցին և իր Մայր Աթոռը, հավերժական է Հայ Հայրենիքը, որուն սիրտին վրա հաստատված են ա-

Մի խումբ պատվիրակներ Երևանի օդանավակայանում

Հայաստանյայց եկեղեցին իր աստվածային առաքելության գործը կատարելու համար պետք է կապված ըլլա մարմնավոր Պետի մը և կեդրոնի մը: Այդ գլուխը Ամենայն Հայոց աստվածաբայ Հայրապետն է, մեր հոգեւոր Հոր՝ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի հաջորդը, իսկ կեդրոնը՝ Ս. Էջմիածինն է, զոր Աստված ինք հիմնեց իր Միածին Որդիին միջոցով 1650 տարի առաջ մշտնջենափառ Արարատի ստորոտը: Մեր մյուս հայրապետական ու առաջնորդական աթոռները իրենց գահակալներով ու առաջնորդներով Ս. Էջմիածնի և անոր սրբազնակատար Պետին հետ կկազմեն անբաժանելի և անխորտակելի միություն մը: Անհրաժեշտ է հասակորեն շեշտել, թե այդ միությունը հասկա կրճակված է ու ոգեկան, և անոր մեջ որևէ քաղաքական նկատում ու գունավո-

նոնք: Հայը աշխարհի որ կողմն ալ ըլլա, իր հոգվույն խորին կապված մնալու է այդ զույգ հավերժությանց:

Այս հավատքով ապրեցան ու գործեցին մեր հայրապետներն ու առաջնորդները: Շատ հեռունները պետք չէ երթալ ասիկա ապացուցելու համար:

Կիլիկիո վերջին կաթողիկոսները իրենց եպիսկոպոսներով միշտ ձգտած են Հայաստանյայց եկեղեցվո միության գաղափարին և ջանացած են զայն իրականացնել: Սահակ Կաթողիկոսը իր հայրապետական անդրանիկ պատարագին մեջ հիշած է Ամենայն Հայոց Հայրապետի՝ Խրիմյան Կաթողիկոսի անունը: Բայց պատմության մեջ առաջին անգամ էր, որ Բաբգեն Կաթողիկոս՝ ջանաց Ս. Էջմիածին երթալ և ներկա ըլլալ Ամենայն Հայոց Հայ-

րապետի ընտրության և օծման: Այս կերպով իր գերագույն փափազն էր Հայաստանյայց եկեղեցվու Աթոռներուն միջև սեր, միություն և համերաշխություն ստեղծել: Արտավազդ սրբազան իր «Դեպի Հայաստան» հոգևածաշարքին մեջ այս առթիվ կգրե. «Մայր Աթոռ իր նոր Գահակալը պիտի ունենար Հայրենի աղատ հողի վրա ու առաջին անգամ ըլլալով Կիլիկիո Հայրապետ մը պիտի մասնակցեր Ընդհանուր Հայոց Հայրապետի ընտրության: Աթոռակից Բարգեն կխայտար. հայրենասեր հոգեորականին լայն ճակտին, դեմքին ու լուսավոր աչքերուն մեջ կճառագայթեր հոգիին բովանդակ հրճվանքը...

— Մինչև քանի մը օր պատրաստվե, — ըսավ Բարգեն Կաթողիկոս, — միապիս մեկնելու համար Հայաստան: Կիլիկիո մեր պատմության համար մեր մեկնումը մեծ ակտ մը պիտի մնա ու առաջին անգամ ըլլալով Կիլիկյան Կաթողիկոս մը պիտի նախագահե եկեղեցական համագումար-ժողովին ու օծե Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը...

«Իրականագիտական մարմիններու քիչ անգամ միայն անհասկնալի մնացող տրամադրություններ կարող ան մեկ րոպեի մեջ խանգարել բոլոր ծրագիրները, ու այդպես ալ եղավ»:

Բարգեն Կաթողիկոսի համար — գործածելով իր իսկ բառերը — «Ամենեւ գլխավոր խնդիրն էր Հայաստանյայց եկեղեցվո պահպանութիւնը ամեն տեղ և ամեն զեռով»: Բարգեն Վեհ Գարեգին արքեպիսկոպոս Հովսեփյանի՝ այն ժամանակ նվիրակ Ս. Էջմիածնի, հետ իր տեսակցության ընթացքին հայտարարեց և շնչեց, թե «Կիլիկիո Աթոռ կպահվի Էջմիածնի Աթոռին համար և իր բոլոր եպիսկոպոսներով հավատարիմ է Մայր Աթոռին»: Չափազանցած չենք ըլլալ ամենեւին, եթե Հայտարարենք, որ չենք հանդիպած հայ բարձրաստիճան եկեղեցականի մը, որ այնքան ջատագոված ըլլա խոսքով և գրչով Հայ եկեղեցվո միասնությունը, որքան Բարգեն Ա. Կաթողիկոս Կիլիկիո:

Թե ինչ գործ կատարեց Գարեգին Կաթողիկոս Հայաստանյայց եկեղեցվո միասնությունը իրագործելու համար, ծանոթ է ամենուն: 1945-ին ան իր եկեղեցական և աշխարհական պատգամավորներով Էջմիածին գնաց մասնակցելու Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրության և ազգային-եկեղեցական համաժողովին: Նորին Վեհափառությունը բացման նիստին մեջ հետևյալ հատկանշական հայտարարությունը րրավ. «Այս ժողովը արտաքին կարգի երևույթ է մեր պատմության մեջ. ծովեր և հեռավոր տարածութիւններ ոչինչ են համարել և եկել ենք ցույց տալու, որ մի է Հայ եկեղեցին և մի է Հայոց Հայրապետու-

թիւնը»: Անիկա իր այս հայտարարությամբ յուրաքանչյուր պատգամավորի զգացումներուն թարգմանը կհանդիսանար:

Կհիշեմ, 1945-ին Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրութենէն հետո, ընթրիքին, Գարեգին Կաթողիկոս Հայ եկեղեցվո նվիրապետական Աթոռներու Պետերուն — Գեորգ Զ. Կաթողիկոս, Կյուրեղ Պատրիարք և Գեորգ արքեպիսկոպոս Արսւնյան — ձեռքերը սեղմեց ու սրտեռանդ մաղթեց, որ բոլոր Աթոռները սիրո, միության, համագործակցության ոգիով աճին ու զարգանան: 1945-ի Ազգային-եկեղեցական համագումարին մեջ աճեցավ այս ոգին ու տարածվեցավ բոլոր պատգամավորներուն վրա: Անոնք զանազան առիթներով հաճախ կըսեին. «Հայ ժողովուրդը, թե՛ Մայր երկրի և թե՛ արտասահմանի մեջ, ըլլա միշտ միասնական, ինչպես միասնական հանդիսացավ այս մեծ Պատգամավորական ժողովը»: Պիտի ուզեինք, որ միասնականության այս հոգին արմատանար և զարգանար ազգային բոլոր մարզերու մեջ:

Հայ եկեղեցվո միությունը շնչեցեցավ նաև նոր կանոնադրությամբ, ըստ որում Ազգային-եկեղեցական ժողովի անդամ են «Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսն իր եպիսկոպոսներով, Էջմիածնի ու Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքները, Հայոց եկեղեցու բոլոր առաջնորդները և բոլոր եպիսկոպոսները»:

Համերաշխության, համագործակցության, փոխադարձ հասկացողության, սիրո և միության գաղափարը Ամենայն Հայոց Գեորգ Զ. Կաթողիկոսի անդրանիկ կոնգակին մեջ հաստատուն կպարզվի:

«Ցայտնեմք զուրախութիւն Մեր և զհոգևորականութիւն հոգևոր եղբոր Մերում Ս. Գարեգինի շնորհազարդ Կաթողիկոսի (Տանն Կիլիկիոյ, որ ընդ եկեղեցական և աշխարհական պատգամաւորօք իւրովք նպաստաւոր եղև յոյժ միասնականութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և բարձր տրամադրութեան ժողովականաց և առ հասարակ յաջող վերջաւորութեան ժողովոյս ըստ ամենայն մասանց: Զնոյն յայտնեմք և Ամենապատիւ Պատրիարքին Երուսաղէմի Ս. Կիւրդի և Տեղապաշտի Պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսի Արսւնյանեան»:

Այս արտահայտության ի պատասխան Գարեգին Կաթողիկոս կգրե.

«Այս խոսքերը ընդունելով որպես առհավատչա եղբայրական սրտադին հարարերության, պատասխանում ենք, թե պարտականություն ենք համարում, Մեր բոլոր ուժերը, գրիչը, խոսքը, փորձառությունն ու պաշտոնի հեղինակությունը ի սպաս դնել բոլորանվիր, ընդհանուր Հայաստանյայց եկեղեցու փառքի, պայծառության և բարոյական ազդեցության զորացման համար:

«Միասնականությունը կամենում ենք իրականացած տեսնել գիտակցական փոխադարձ հասկացողությամբ և հարգանքով կատարված պարտքերի, նպատակների և ձգտումների միության մեջ, յուրաքանչյուրը իր պարտքի և իրավունքի շրջանում: Մենք իբրև Կիլիկիո Հայրապետական Աթոռի Փահակալ պատրաստ ենք մեր կարելիքն բերել, հավերժացնելու ավելի սերտ, ավելի գիտակցական և միեւնույն ժամանակ ավելի շրջահայաց հարաբերություն Մայր Աթոռի հետ, առաջնորդվելով միշտ առաքյալի խոսքով, թե «գիրն սպանանէ, այլ հոգին կեցուցանէ» («Հասկ», 1946, հուլիս-օգոստոս, էջ 197—198):

Ըստ ավանդության, Հայ եկեղեցվո մեջ Մեռոնի օրհնությունը Ս. Գրիգոր Լուսավորչին կսկսի Սրբալույս Մեռոնով է որ կխորհրդանշվի Հայոց Կաթողիկոսին շնորհարարչության իրավունքը: Իրմե՝ թեմակալ եպիսկոպոսների կատանան զայն իրենց վիճակներուն մեջ գործածելու համար: Սրբալույս Մեռոնով կկնքվին Հայաստանյայց եկեղեցվո բոլոր զավակները: Ու այսպես շնորհաբեր ձեթով ստեղծված միությունը հայ միասնականության ոգիին մեծագույն արտահայտությունը կհանդիսանա: Յուրաքանչյուր Կաթողիկոս իր օրհնած Մեռոնին մեջ կխառնե իր նախորդներին օրհնված Մեռոնը, ցույց տա-

Գերաշնորհ Ս. Մամբե արքեպիսկոպոս Գալֆայանը, հագեշնորհ Ս. Հայրիկ վարդապետ Ասլանյանը և աշխարհիկ պատգամավորներ Երևանի օդանավակայանում:

Հառաջիկա հայրապետական ընտրությունը առիթ պիտի ըլլա ուրեմն, որ նորեն ամբողջ հայության մեջ և բոլոր Աթոռներու միջև միասնականության և համագործակցության հոգին ավելի ուռձանա և զորանա:

Գերագույն հոգևոր խորհուրդը իմաստուն կարգադրությամբ մը որոշած է, որ Հայրապետական օծումեն հոգ անմիջապես Սրբալույս Մեռոնի օրհնություն կատարվի: Հայաստանյայց եկեղեցվո ամենեն հոգեպարար արարողություններն է Մեռոնի օրհնությունը: Մեռոնը կխորհրդանշե հայ հոգիներու միությունը:

Ըստ համար, թե Հայոց եկեղեցին մի է իր նվիրապետությամբ անցյալին, ներկային և ապագային մեջ ևս և թե բոլոր նվիրապետական Աթոռներու Փահակալները անբաժանելի միություն մը կկազմեն, իբր գլուխ ունենալով Ս. Էջմիածնի Հայրապետը:

Ս. Գրիգոր Լուսավորչին սկսյալ մինչև վերջին Կաթողիկոսով նվիրագործված նույն Մեռոնը ծառայած է հայ ժողովուրդին զավակները կնքելու և հոգեպես իրար մոտեցնելու, միացնելու: Կմաղթենք, որ նոր Սրբալույս Մեռոնի օծությունը փոխակերպվի գերազանց ուժի ու գերագույն կյանքի ծավալելու Ս. Հոգիեն՝ հայ հոգիներում մեջ:

Երկու տարի առաջ, երբ էջմիածին գացինք դաս տալու Հոգևոր Ճեմարանին մեջ, երջանկահիշատակ Գեորգ Զ. Կաթողիկոսը քանիցս մեզի ըսավ, որ մտադրած է մեռնօրհներ կատարելու և այդ առթիվ կփափագի, որ ամեն երկիրներին հայ հավատացյալներու մեծ բազմություն մը էջմիածին երթա: Իր սրբատառ կոնդակին մեջ (21 ապրիլի 1954) ազգիս Սրբազնագույն Հայրապետը կգրի.

«Մենք հավատում ենք, որ մեր նախնյաց և մեր ներկա Սրբություն Սրբոցը՝ հայ քրիստոնյա մարդու Լուսա Տաճարը՝ Մայր Աթոռ Ս. էջմիածինը՝ իր սրբություններով, և մեր ներկա Մայր Հայրենիքը՝ իր պատմական հուշարձաններով, որպես մագնիսական ուժ, կբերեն տարաբանակ և հեռաբանակ հայ ժողովրդի ներկայացուցիչներին ու կհամախմբեն պատմական Տաճարի շուրջը՝ Հայրենիքի կարոտն առնելու, Հայրենի երկրի անցյալ և ներկա հուշարձանները տեսնելու, նորա ներկա կուլտուրական վերելքով հիանալու, նորա տնտեսական խոշոր հառաջխաղացմամբ ոգևորվելու և իր կրոնական ծառայող հագեցնելու՝ համբուրելով իր սրբությունները ու իր սրտի մոտիկ Սրբալույս Մեռնի օրհնությունը տեսնելով՝ ոգեշնչվելու»:

Դժբախտաբար Վեհափառ Հայրապետը շտապվ իր երազին իրականացումը: Բայց իր հոգին ի վերուստ պիտի հրձվի, երբ տեսնե բազմաթիվ ուխտավորներու երթը դեպի Ս. էջմիածին:

Ենչտեցինք ուխտագնացության հոգևոր կողմը. բայց կա նաև նյութական մասը:

Գեորգ Կաթողիկոսը Իր նույն թվի շրջաբերականին մեջ, ուղղված «Հայրենի և արտասահմանի բոլոր թեմերին» կըսի.

«Ս. էջմիածինը, որպես Հայոց Եկեղեցու բարձրագույն կենտրոն, մշտապես հավատացյալ հայ ժողովրդի տնտեսական օգնությամբ է ապահովել իր կարիքները: Այս տեսակետով ցանկալի կլինի, որ Դուք նշելիք այն անձանց, որոնք՝ իրենց ներքին թելադրությամբ կկամենային իրենց բարոյական պարտքը կատարել հանդեպ Ս. էջմիածնի, լինի այն դրամական նվերներով կամ շինարարությամբ: Այսպիսիների ցուցակը պետք է վաղօրոք հաղորդել մեզ, պահանջվող տեղեկանքներով, որպեսզի ժամանակին միջնորդենք մեր բարեխնամ կառավարության առջև փիղա ստանալու և մեր հատուկ հրավերը նույն ուղարկելու համար: Անկախ վերահիշյալից՝ հին ավանդական սովորությամբ Սրբալույս Մեռնի օրհնության առթիվ կատարվելիք ընթացիկ ծախսերը հավատացյալ ժողովուրդը միշտ ինքն է ցանկացել հոգալ և այդ առթիվ դարբաս է ուղարկել: Վատ չէ պահպանել այդ հնավանդ սովորությունը, որ հասարակական պարտքի գիտակցության ար-

տահայտությունն է» («էջմիածին», ապրիլ, 1954):

Այս առթիվ պետք է դիտել տանք Ս. էջմիածնի Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդին, թե կարգադրությունները շատ կանուխեն անհրաժեշտ էր իմացնել արտասահմանի հայության: էջմիածին եղած միջոցիս Վեհափառ Հայրապետը հատկապես թելադրած էր ինձի, որ Մեռնօրհնության առթիվ ուխտագնացություն մը կազմակերպենք դեպի Մայր Աթոռ: 1954 սեպտեմբերին կատարելիք Մեռնօրհնությունը նույն տարվո ապրիլ ամսուն հրահանգած էր արդեն «Հայրենի և արտասահմանի բոլոր թեմերին»:

մինչ՝ այս պարագային դեռ նոր ստացվեցավ Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդի հրահանգը, և այս կարճ ժամանակամիջոցին մեջ արդյոք քանինն՝ պիտի կրնան իրենց գործերը կարգադրել և էջմիածին երթալ: Բայց ուր որ կամք կա, հոն կա նաև իրագործում: Վեհափառ Հայրապետը կհիշե դարբասի սովորությունը և կթելադրե, որ ուխտավորներ կատարեն իրենց պարտքը հանդեպ Ս. էջմիածնի՝ դրամական նվերներով կամ շինարարությամբ:

Պատգամավորներ և ուխտավորներ նկատի ունենալու են Մայր Աթոռի տնտեսական կացությունը: Ներկայիս էջմիածինը հասույթաբեր կալվածներ չունի. սահմանափակված են անոր եկամուտները: Մայր Աթոռը իր միաբանությամբ կկառավարվի մոմավաճառությամբ և այլ կամավոր նվերներով: Այդ մասին նորին Ս. Օծությունը կգրե. «Մայր Աթոռը ապավինած է միայն Ս. էջմիածնի, Երևանի երեք եկեղեցիների և Լեռնականի մեր եկեղեցու մոմավաճառության արդյունքների, այլև մկրտության, լուսագնի և զանազան պարամներից զույգացած եկամուտին»: Հետո ասոնց վրա ավելցան Թիֆլիսի Ս. Գեորգ եկեղեցվո եկամուտները:

Նրանաշնորհ Գեորգ Կաթողիկոսի զխավոր ծրագիրն էր Ճեմարանի աշակերտներուն թիվը եռապատկել, քառապատկել: Անշուշտ ճիշտ այս պատճառով է, որ Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը ոչ միայն հայրենի թեմերին, այլև արտասահմանի թեմերին ալ հարմար աշակերտներ կուզե, և առ այս ամենուրեք հայտարարություններ ղրկած է: Ուսանողներու թիվը ավելցնելով պետք է կրկնապատկվի ուսուցիչներուն ալ թիվը և այս բոլորը նյութական միջոցներե կախում ունին: էջմիածնի վանքը ունենալու է նաև արդիական տպարան մը լման սարքավածքով կրոնական և եկեղեցական հրատարակություն համար: Անշուշտ նորրևտի Հայրապետը պետք է ավելցնե էջմիածնի միաբանության թիվը և այս իսկ նյութական զոհո-

ղուծյուն կապահանջեի ինչպես Անթիլիասի Դպրեկանքին և Երուսաղեմի ժառանգավորացին համար բարեբարներ ու նվիրատուներ կան, նույնպես անհրաժեշտ է, որ Մայր Աթոռին համար ալ սանապաշտպաններ և տարեկան որոշ նվեր մը տվողներ ըլլան: Այս պարագաները նկատի ունենալով, յուրաքանչյուր պատգամավոր և ուխտավոր իր նվերը տանելու է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին Մեռնօրհնեքի առթիւ: Ոչ միայն պատգամավորներ և ուխտավորներ, այլ նաև թեմեր անոնց միջոցով ղրկելու են իրենց նվերները, փոխարին ստանալու օրհնուծյունը նորընտիր Հայրապետին:

Իսկ բաւոր անոնք, որոնք դործի բերումով և այլ պատճառներով չեն կրնար մեկնել, կրնան իրենց նվերները դացողներուն միջոցով ղրկել: Էջմիածինը ամբողջ հայությանն է, մեր ինքնուրույնության և գոյության խարխալը. յուրաքանչյուր հայ, աշխարհի որ կողմն ալ գտնվի, պետք է իր լուսաները նետն անոր սրբազան դանձանակին մեջ, որպէսզի անով միշտ վառ մնալուսավորչի կանթեղը:

Անհրաժեշտ է, որ Հայ Եկեղեցին ունենա նոր մշակված Սահմանադրութիւն: Գրեթէ յուրաքանչյուր թեմ ունի իր առանձին եկեղեցական կանոնադրութիւնը և ըստ այնմ կկառավարվի: Անոնցմէ շատեր տեղական պայմաններու հարմարեցված են. այնպես որ երբեմն այնպիսի հոգիվածներ մտածված են կանոնադրության մեջ, որոնք կխախտեն Հայաստանյայց Եկեղեցւոյ հիմնական սկզբունքները: Եկեղեցական դործերու մեջ աշխարհիկ տարրին ազդեցութիւնը շատ զգալի դարձած է, իբր թե եկեղեցականը սոսկ պաշտոնյա մը եղած ըլլար:

Երբեմն՝ կանոնադրությանց մեջ սահմանափակված են նույնիսկ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան իրավունքները, այնպես որ կարծես թեմեր կան, որոնք բոլորովին անկախ են Մայր Աթոռէն:

1932-ին Էջմիածին գումարված Աղգային-եկեղեցական ժողովը որոշեց հմուտ անձերի հատուկ հանձնախումբ մը կազմել, մշակելու համար Հայ Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան նախագիծ մը, հիմ ունենալով Հայաստանյայց Եկեղեցւոյ կանոնական և ավանդական սկզբունքները:

Այս հանձնարարութիւնը լիովին կատարված չէր 1945-ի Աղգային-եկեղեցական համագումարի ժամանակ: Գեորգ Զ. Կաթողիկոս, իր Տեղակալութեան ժամանակ այդ նախագիծը կազմելու իրավունքը հանձնած էր նշանավոր իրավաբան Աղեքսանդր Պապովյանին, թեկադրելով, որ ան հետեւի Հայ Եկեղեցւոյ միասնականութեան սկզբունքին, իրեն առաջնորդ ունենալով Հայ Եկեղեցւոյ

Փեր. Տ. Սահակ Եպիսկոպոս Տեր-Հովհաննիսյանը (ձախից) Երևանի կայաբանում դիմապորտ է Ռումիկահայ քեմի առաջնորդ ֆեր. Տ. Վազգեն Եպիսկոպոս Պալեյանին:

կանոններն ու ավանդութիւնները: Պապովյանի կազմած նախագիծը «Հայ Եկեղեցու կյանքին և պատմութեան գիտակ անձանց քննարկման բովից անցնելուց հետո» ներկայացվեցավ 1945-ի Աղգային-եկեղեցական ժողովին: Սույն ժողովը Գեորգ Կաթողիկոսի թեկադրութեան վրա, որոշեց որ «Ժամանակավորապես» դործադրվի և հաջորդ «Աղգային-եկեղեցական ժողովի կողմից վերջնականապես խմբագրվի և հաստատվի»:

Ուստի սեպտեմբերի վերջը գումարվող Աղգային-եկեղեցական ժողովը այս շատ կարևոր խնդրով ալ պետք է զբաղի: Անհրաժեշտ է, որ Հայ Եկեղեցին ունենա իր Սահմանադրութիւնը հարմարեցված նոր պայմաններու:

Կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ կատարվելիք Աղգային-եկեղեցական համաժողովը ներկա պայմաններու ներքե շատ օգտակար պետք է համարել մեր Եկեղեցւոյ

համար: Քաղաքական դժգոհի պարագաներու պատճառով քիչ անգամ առիթ եղած է Ազգային-եկեղեցական ժողով գումարել, զբաղելու համար վարչական, ծիսական, կրոնական և վարդապետական այլ խնդիրներով: Օտար եկեղեցիներ հաճախակի համաժողովներ կունենան իրենց վերաբերյալ վարչական-կրոնական խնդիրներու տնօրինությանց համար: Ժողովներ փոխադարձ հասկացողություն կստեղծեն եկեղեցականներու և մանավանդ Եկեղեցվո նվիրապետական և առաջնորդական Աթոռներու միջև: Մեր եկեղեցին կարգադրելիք բավական վարչական ու կրոնական ծիսական խնդիրներ ունի: Աշխարհի նոր պայմաններու բերումով Հայաստանյայց Եկեղեցին կդիմագրավի ներքին բարեկարգական անհետաձգելի հարցեր: Ազգային-եկեղեցական համաժողովն է, որ, մեենայն Հայոց Հայրապետի նախագահությամբ, այդ խնդիրները պիտի լուծի: Խորհրդակցությամբ և փոխադարձ հասկացողությամբ ու գործակցությամբ կենտրոնացյալ հեղինակության մը շնորհիվ հարուցված բոլոր անպատեհությանց, զեղծումներուն և եկեղեցականներն ունեց սանձարձակությանց վերջ կտրվի: Զերմորեն պիտի փափագենք, որ ո՛չ միայն կաթողիկոսական ընտրությանց առթիվ միայն ազգային-եկեղեցական ժողովներ գումարվին, այլ հաճախ, գեթ հինգ տարին անգամ մը:

Պատգամագործներ և ուստավորներ պիտի երթան տեսնելու Ս. Էջմիածինը վերանորոգված ու ավելի գեղեցկացած: Ի տես այս ավելի քան 1650 տարվան հնություն ունեցող նվիրական Տաճարին, պիտի լեցվին ազգային անպատում ուրախությամբ: «Որքան նա կա, կմնա հայ ժողովուրդը, և որքան հայ ժողովուրդը կա, նա կմնա»: Մայր Հայրենիք գացող հայորդիներ պիտի տեսնեն փյունիկի նման հարություն առած վերածնյալ Հայրենի երկիրը: Պիտի դիտեն անոր տնտեսական, իմացական, շինարարական կյանքի անձ հառադիմությունները—

Մատենադարան, Զեռագրատուն, Թանգարան, համալսարան, երաժշտական և նկարչական դպրոցներ, մասնագիտական վարժարաններ, օպերա, պետական հաստատություններ, գործարաններ և այլն: Այս բոլորը հիացում պիտի ազդեն իրենց վրա: Անոնք պիտի տեսնեն Երևանը, կենսականը, կիրովականը հայկական հարադատ ճարտարապետությամբ վերակառուցված, ընդարձակված, շքեղազարդված: Պիտի տեսնեն նոր ավաններ—Նոր-Կիլիկիա, Նոր-Արաբկիր, Նոր Սեբաստիա, Նոր-Մայաթիա, Նուպարաշեն և այլն և այլն:

Պիտի տեսնեն մեր արևահամ Հայրենիքի հրաշափառ տեսարանները, վսեմական Արարատը իր հավերժական ճերմակ դույզ գամբեթներով, սիրուն Արագածը, որուն վերև Ս. Գրիգոր Լուսավորչի կանթեղը միշտ կպլպլա, Արարատյան դաշտը իր շքեղափառ անդորրությանը մեջ, աննման Սևանը իր թովիչ, բանաստեղծական տեսարաններով, Դիլիջանը իր մշտադալար անտառներով և գլղացող աղբերակներով:

Պիտի տեսնեն մեր հաղարամյա վանքերը, անոնց սրբացած, հավերժացած խորաններով ու որմերով—Ս. Գայանեն, Ս. Հռիփսիմեն, Ս. Շողակաթը, Գեղարդը, Օշականը, Հաղարծինը, Գոշավանքը, Սանահինն ու Հաղրատը, Բջին, հրաշակերտ Զվարթնոցը, իր մշտախոս՝ առինքնող ավերակներով:

Բայց ո՞րը հիշեմ: Հայաստանի յուրաքանչյուր թիզ հողը սուրբ է մեզի համար, յուրաքանչյուր քարը ունի սրբազան պատմություն մը: Ամենուրեք մեր հայրերուն, սուրբերուն ու նահատակներուն, մարտիրոսներուն և հերոսներուն, վարդապետներուն և հայրապետներուն շունչը կհաճի, կզգաս զայն, կը հրճվի ու կապրիս անով:

Օ՛ն ուրեմն, սիրելի՛ հայորդի, ուստի երթանք Ս. Էջմիածին և Մայր Հայրենիք:

(Բեյրութ, «ԱՐԱՐԱՏ» օրաթերթ,
4 սեպտեմբերի 1955 թ.)

